

Економска рационализација изучавања енглеског језика у Војсци

УДК: 355:

Мр *Драгић Марић*, доцент

Увод

Страни језици се у нашој војсци изучавају готово од самих зачетака војног школства. У војсци Кнежевине, касније Краљевине Србије посебно је неговано знање европских језика као услов савезничког повезивања и изучавања страних ратних искустава, односно школовања кадра у иностраним војним академијама¹. Као посебно успешан период у том погледу сматра се време које је претходило Балканским ратовима и Првом светском рату.

Изразита важност изучавања страних језика у Војсци у садашњем периоду је чињеница која не мора шире да се образлаже. Довољно је да се помену веома интензивна међународна војна сарадња у многим областима, као и већ испољена спремност Србије и Црне Горе за евроатлантске интеграције, односно најављено повезивање њене војске са међународним безбедносним структурама и учешће у мировним мисијама. Зато се у погледу значаја садашњег изучавања страних језика у Војсци налазе сличности са поменутиим периодом из

¹ Програми пријемних испита, као и наставни планови и програми Артиљеријске школе, од њеног формирања 1850. године, садрже предмете Француски и Немачки језик. Од 1884. године изучавају се и руски, као и турски језик. Ова четири језика се задржавају у наставним плановима и програмима Ниже и Више школе Војне Академије (у коју је 1880. године, трансформисана Артиљеријска школа), до 1914. године. Готово сви познати официри назначеног периода, од ђенерала Јована Драгашевића и Јована Мишковића до војводе Мишића и генерала Живка Павловића, познавали су стране језике и боравили у иностранству на разним облицима школовања - усавршавања. (Детаљнији подаци налазе се у књизи "Официри у високом школству Србије", Р. Љушић и други, Војноиздавачки завод, Београд, 2000)

првих деценија прошлог века. С друге стране, као одређена разлика у односу на поменути период може се навести садашња изразито наглашена доминантност енглеског језика у међународном окружењу, према томе и у домену међународне војне сарадње. У међународним безбедносним интеграцијама и мировним операцијама, односно мисијама, енглески се користи као „радни језик“. Ова чињеница снажно појачава потребу припадника и наше војске да знају енглески језик.

Показало се да је број познавалаца овог језика у Војсци испод тренутних и перспективних потреба. Ради тога су предузете одговарајуће мере на интензивирању као и изналажењу оптималног модела његовог изучавања у Војсци Србије и Црне Горе у наредним годинама.

У овом чланку обрађују се економска и организациона питања рационалног **спровођења** концепције учења енглеског језика у Војсци. Полази се, дакле, од донетих одлука политике учења страних (енглеског) језика, односно од датих одговора на кључна питања као што је: који језици и у ком обиму треба да се изучавају у Војсци?

Полазећи од оваквог опредељења, у чланку се изучавање страних (енглеског) језика у Војсци разматра кроз следеће целине:

- изучавање енглеског језика у страним оружаним снагама,
- изучавање енглеског језика у цивилном школству СЦГ,
- садашње стање изучавања енглеског језика у Војсци,
- предлози рационализације, тј изналажења оптималног модела изучавања енглеског језика у Војсци.

При томе се сматра веома важним на сагледавање наведених питања у три, у економско-организационом смислу, посебно важна становишта:

- системско-организационе основе изучавања енглеског језика,
- ангажовање наставника у извођењу наставе енглеског језика, и
- систем тестирања знања.

Наведена три својства представљају основу система изучавања страних, односно енглеског језика. Истовремено се на основу њих може јасно сагледати степен развијености и прилагођености система савременим (тржишно – вредносним) условима окр, тј. степен његове економске и укупне рационалности.

Под *системско-организационим основама изучавања енглеског језика* ће се подразумевати и размотрити институционални оквир и тежишно, из њега проистекла пракса изучавања наведеног језика.

Начин ангажовања наставника енглеског језика је веома битан са становишта укупне и посебно економске рационализације. Упоредивањем су уочене знатне разлике између страних, као и успешних домаћих школа страних језика, с једне стране, и начина ангажовања наставника енглеског језика у Војсци СЦГ, с друге стране.

Ипак, *систем тестирања*, односно (шире) вредновања знања може се сматрати кључним делом система учења страног (енглеског) је-

зика. Он је услов економске и укупне рационалности система изучавања енглеског језика. Штавише, услов је његове системности. На основу јасног система вредновања, тј. тестирања знања могу се драстично снижити трошкови учења енглеског језика у Војсци, уз повећање квалитета знања и укупне ефикасности система.

Како су ова три основна елемента уграђена у системе изучавања енглеског језика у: страним оружаним снагама, цивилном школству СЦГ и у Војсци?

Изучавање енглеског језика у страним армијама

Организација изучавања страних језика

Сагледавањем модела изучавања страних језика, пре свега енглеског, у знатном броју „референтних држава“, може се закључити да има великих организационих сличности по одређеним „групам земаља“. У табели 1 извршено је разврставање по критеријуму „опште одмаклости транзиционог периода“ одређене земље. Изузетак су Велика Британија и Немачка као специфични али перспективно могући узорци.

У британској војсци се на основним студијама војних академија не изучавају страни језици са образложењем да је то нерационално с обзиром на то да ће такво знање бити у прилици да употреби само део будућих официра. Страни језици се уче искључиво на наменским курсевима. (Подразумева се „почетна предност“ припадника британске армије која проистиче из распрострањености њиховог матерњег језика као светског службеног језика). У немачкој војсци енглески језик се учи само на курсевима.

Табела 1

Тежишни организациони облици учења енглеског језика у ОС појединих земаља

Редни број	Држава	Бр. наст. часова ЕЈ на основним студијама ВА	Тежишни организациони облик учења ЕЈ у ОС	ПРИМЕДБА
1	Велика Британија	–	курсеви	У Б. војсци се учи око 20 страних језика (и српски)
2	Немачка	–	курсеви	
3	Словенија	60	курсеви	Наведених 60 сати се учи на Официрској школи (нема ВА)
4	Чешка	150	курсеви	
5	Бугарска	480–600	Осн. студије ВА	Зависно од рода/смера
6	Румунија	500	неизражено	Постоје многобројни курсеви
7	Албанија	600	Осн. студије	Смањење на 350–400 у току шк. 2003/04
8	Србија и Црна Гора	320	неизражено	На основним студијама: 120 по редовном НПП + 200 додатне наставе

У Официрској школи Словеније (нема војну академију) енглески језик се учи свега 60 наставних часова, а касније се усавршава на курсевима. Слично је стање, с тежиштем на курсевима, у систему учења енглеског језика у чешкој војсци.

У Бугарској, Румунији и Албанији за учење енглеског језика предвиђен је увећан фонд часова на основним студијама војних академија, што је последица претходне мање заступљености изучавања овог језика у школским програмима.

У већини наведених, као и другим, претежно западним армијама, курсеви се сматрају организационим обликом учења (енглеског) језика који је погодан за наменско организовање наставе, могућности организационог уклапања у шире наставно-образовне процесе, као и друге обавезе полазника. Курсевима се олакшано обезбеђује жељени избор полазника, уједначеност почетних нивоа знања и брже савлађивање програма. Збирни резултат ових предности изражава се кроз избегавање непотребних трошкова и „производње знања језика за залихе“ које брзо пропадају уколико се нередовно користе.

У рационализацији (пре свега економској) учења страних језика у иностраним војскама, тежиште се са краткотрајних и интензивних курсева спушта и ниже – на појединца, то јест на самосталан рад (циљно самообразовање)! Одређују се разноврсне стимулације за (самостално) учење страних језика. Припадници мађарске и румунске војске, на пример, имају посебан новчани додатак уколико говоре енглески. Афирмација самосталног рада и економично организованих курсева такође је омогућена претходном успоставом система тестирања знања.

Ангажовање наставничког кадра у институцијама изучавања страних језика

Са становишта проблема који се даље разматрају у овом раду потребно је укратко навести карактеристике институција које организују изучавање страних језика за потребе припадника страних оружаних снага. У западним земљама се учење енглеског (страних) језика се, углавном спроводи на државним и приватним колеџима и универзитетима, на које се у ту сврху упућују припадници сопствених и страних оружаних снага али и других државних институција, као што су полиција и царинска служба и сл. (на пример, у В. Британији). У Немачкој се овим пословима претежно бави посебно организована државна служба². У Грчкој војсци постоји тзв. „школа страних језика“. Њен начин организације може да буде интересантнији са становишта

---

² Ефикасан управно-административни део ове службе, састављен од цивила – менаџера и језичких стручњака, организује и преко унајмљених наставника спроводи комплетан процес наставе страних језика за припаднике Бундесвера и других државних службеника: језичку наставу, израду тестова и тестирање.

могућег модела у нашој војсци. Она, у основи има, управни апарат састављен тежишно од официра: начелника, чина пуковника, и неколико његових помоћника. У њиховој надлежности је организација наставе и ангажовање наставника енглеског језика у складу са планираним потребама, односно искључиво за спровођење часова ефективне наставе. Зато је нормираност броја часова по наставнику у наведеним као и другим иностраним системима учења енглеског језика, ирелевантна са становишта организације наставе, тј. уговорно је одређена.

Другачији је и нормативни однос у погледу потребе одговарајућих наставних и научних звања, односно академских титула и постигнутих просечних оцена наставника на основним студијама. Значај поменутих атрибута је сасвим релативизиран или се и не помиње. Овакав прагматичан приступ је могућ захваљујући: 1) уверењу да учење страних језика припада области вештине, а не (обавезно) науке и 2) јединственом и објективном систему тестирања знања, што омогућује јасно одређење циља и мерење његовом приближавању, као и стандардизацију поступака мерења и приказа резултата.

Систем тестирања знања страног језика

Сматра се да организација ефикасног система тестирања знања представља један од првих и најважнијих корака успоставе успешног система изучавања језика. Квалитетан систем мерења знања изразито снижава трошкове изучавања страних језика омогућавајући:

- непосредно („као у стварној ситуацији“) мерење знања језика;
- објективност и оријентисаност на резултат, тј ниво стварног знања, независно од начина његовог стицања (самостални рад, редовно школовање, различити курсеви, број похађаних часова, коришћена литература, „реноме“ школске институције, наставно-научно звање наставника, његов критеријум...);
- јасан приказ резултата – једнозначним оценама;
- јединственост и усклађеност критеријума мерења знања страног језика за све нивое изучавања на основу приближавања крајњем циљу – његовом савршеном познавању;
- сагледавање степена познавања језика по језичким вештинама, што омогућава селективан приступ даљем учењу језика;
- могућност провере знања великом броју припадника ОС који енглески језик уче самостално или у разним цивилним школама, да без обавезног похађања редовних курсева стекну одговарајућу, међународно важећу потврду (самосталним радом);
- крајњу рационалност броја припадника војске који се из јединица упућују на дуговремене (веома скупе) курсеве страних језика;
- међународну важност одговарајућих сертификата.

Међу најпознатијим међународним системима тестирања је СТАНАГ 6001 (Standard agreement – стандардни уговор). Као и у случају неких других тестова знања енглеског језика (нпр. IELTS – International English Language Testing System), у оквиру СТАНАГ-а се знање страног језика сагледава кроз четири основне језичке вештине: слушање (listening), говор (speaking), читање (reading) и писање (writing). Веома важно обележје СТАНАГ-теста је непосредан начин мерења знања (као у реалној ситуацији), за разлику од посредног оцењивања (нпр, сагледавање знања граматике и вокабулара преко писаних превода и састава, препричавања...). С тим у вези, код овог система провере тежиште је на практичним вештинама – говору и разумевању са слушаног!

Међутим, главна карактеристика СТАНАГ-а је шестостепена (практично петостепена) скала мерења и означавања нивоа познавања сваке језичке вештине, од нивоа (level) „0“ до „V“. Ниво „0“ значи потпуно непознавање страног језика, а ниво „V“ (excellent) одлично, тј. познавање страног језика као матерњег („native“). Ниво „IV“ означава веома добро – „близу матерњег“ (very good – „near native“) познавање страног језика, односно потпуно професионални ниво (full professional) и највиши је степен којим се оцењују говорници страног језика као нематерњег. За „војни језик“ је значајно познавање нивоа СТАНАГ-III (добро – good) као неопходног за особље вишенационалних команди („minimum professional“ – најнижи професионални ниво). Ниво СТАНАГ-II (fair – задовољавајуће) представља „ограничену радну способност“ (limited working) и прихватљив је за одређене војне дужности у вишенационалним војним јединицама, као и (ређе) СТАНАГ- I (elementary – основни), који подразумева уобичајене изјаве „учтивости и основних практичних потреба везаних за путовање, обезбеђење хране и смештаја, давање једноставних упутстава, тражење помоћи“.

Различитим војним дужностима примерава се и захтев у погледу неопходног степена познавања страног језика по језичким вештинама, што представља стандардни језички профил (Standardised language profile – SLP), који је приказан на табели 2.

Примена СТАНАГ-тестирања подразумева непрекидну „продукцију“ актуелних, разноврсних и оригиналних тестова што представља засебну, веома важну и сложену делатност одвојену од наставника, у чијој је надлежности само реализација наставе са полазницима курсева. Припрема и спровођење тестирања је у надлежности посебног „тима“. Тиме се постиже и одржава објективност мерила знања.

Потврда познавања језика по СТАНАГ-у има важност две године.

Препоручени најнижи ниво познавања ЕЈ за различите дужности / послове (СЛП)

Ред. бр.	Носиоци / дужности / послови	Потребан ниво знања језика			
		говор	слушање	читање	писање
1	Сви припадници војске после 5 година службе	1	1	1	0
2	Сви официри после 5 година службе	2	2	2	1
3	Рутински послови у оквиру дужности које захтевају познавање енглеског језика	1	1	1	1
4	Службени контакти са људима који говоре енглески	2	2	3	1
5	Командни кадар – кандидати за војну обуку у иностранству	2	3	3	1
6	Некомандни кадар – кандидати за војну обуку у иностранству	1	2	2	0
7	Специјализована техничка обука у иностранству	2	2	3	2
8	Командни кадар у мировним операцијама	2	3	3	1
9	Некомандни кадар у мировним операцијама	2	2	2	0
10	Кандидати за курсеве ЕЈ у иностранству	2	2	2	1
11	Особље за подршку дипломатских веза у СЦГ	3	3	3	2
12	Војни представници у земљама неенглеског говорног подручја	2	2	3	1
13	Помоћно особље војног представника у земљама неенглеског говорног подручја	1	1	2	0
14	Војни представници у земљама енглеског говорног подручја	3	3	4	2
15	Помоћно особље војног представника у земљама енглеског говорног подручја	2	2	3	1

**„Пројекат британске владе за изучавање енглеског језика ради очувања мира“
(„Peacekeeping English Project“)**

Пројекат британске владе за изучавање енглеског језика обухвата око 25 земаља источне Европе, бивше републике Совјетског савеза и СФРЈ, тј. државе од линије Словенија – Чешка до Кавказа. Осим примене у оружаним снагама, овај пројекат подржава и друге државне службе у земљама чланицама (полицију, царину, државну администрацију).

У његовом оквиру остварује се свакодневна интеракција, односно размена информација међу деловима пројекта у разним земљама, ради примене најуспешнијих начина учења енглеског језика. Пројекат бесплатно обезбеђује изворну литературу и други језички мате-

ријал као и модерну опрему за учење енглеског језика, а финансира и усавршавање наставника у земљи и иностранству. Од 2002. године пројекат се примењује и у Војсци Србије и Црне Горе.

Јасно је да се кроз пројекат пласира вековно британско искуство учења енглеског језика у иностранству. У оквиру њега се, такође, испољава тенденција уједначавања и стандардизације метода, литературе и језичке опреме. Посебно је значајно увођење стандардног мерила знања, односно СТАНАГ система тестирања енглеског језика.

Изучавање енглеског језика у цивилном школству

Организација изучавања енглеског језика

У основним школама енглески језик се углавном третира као „први“ или „други“ страни језик. Интересантно је да ученици прво почињу изучавање „другог“ страног језика и то у трећем разреду. Такође, „други“ језик има за око 10 % већи фонд часова (око 360)! Са учењем „првог“ језика почиње се касније – у петом разреду. Тако се „други“ језик обрађује током шест, а „први“ у последње четири године основне школе. Могло би да се закључити како је померање времена изучавања градива ка завршним годинама основне школе значајно у погледу „свежине знања“, те упркос мањем фонду часова и краћем периоду изучавања обезбеђује статус „првог страног језика“.

У средњој школи енглески језик се учи у фонду од 60 до 150 наставних часова годишње, што зависи од врсте и смера средње школе. У гимназијама, на пример, природно-математички смер има 60, општи 90, а друштвени просечно око 100 часова енглеског годишње, тежишно у завршним разредима.

На факултетима се енглески језик учи у просеку од 120 наставних часова, обично подељених у две наставне године. Изузетак је, наравно, филолошки факултет.

Осим школа и образовно-научних институција, страни језици, првенствено енглески, изучавају се и у другим установама. Првенствено се мисли на курсеве у организацији приватних и других школа страних језика. При томе се не занемарује ни самосталан рад на овладавању језиком, који је иначе саставни и тежишни део свих облика организованог учења. Такође се имају у виду разне државне и парадржавне институције (велики системи) које у актуелном времену имају наглашену потребу за изучавањем страних језика. Примери организације учења страних језика у наведеним институцијама и службама биће размотрени са два становишта економске процене: практичног ангажовања наставника у њима и постојања одговарајућег мерила знања, односно система тестирања.

Државне (образовне) институције у оквиру којих се организовано изучава енглески и други страни језици посебно су интересантне за разматрање начина тог организовања. (Једном врстом таквих институција може се сматрати и Војска СЦГ). Иако су овим институцијама језичка знања све потребнија, оне по својој природи не поседују способност тако брзог организационог прилагођавања на нове услове, као што је то случај са мањим – приватним организацијама. Поједине норме организованости и ангажовања наставника, које су у ранијем периоду биле одлика престижног статуса тих институција, сада се показују као сметња неопходном прилагођавању новим условима. Штавише, превазиђеност норми често се и не увиђа као проблем или се, чак, истрајава у њиховом задржавању као сопствене “(пословне) традиције”, „одржања реномеа“ и сл. По правилу је мали део истине садржан у тим тврдњама, као што је тачно да се сопствене вредности могу очувати уз вишеструко мање трошкове. Другим речима, не разграничава се настојање за самосвојношћу од делом економски нерационалне инертности система која проузрокује знатне финансијске и друге губитке.

На пример, у државним институцијама дневно радно време наставника страних језика, као и других предмета, осмочасовно је. С друге стране, број часова ефективне наставе је нормиран на претежно 15–20 недељно – зависно од нивоа (образовне) институције. Следећи корективи ове норме су академско и наставничко звање, по ком основу се наведена просечна норма даље умањује у конкретним случајевима. На тај начин се долази до ангажованости од једног до три, изузетно четири наставна часа дневно. Преосталих пет до шест сати дневног радног времена планира се за припрему наставе и друге обавезе везане за њено извођење, што укључује и рад на усавршавању наставника. То време (ван часова ефективне наставе) у пракси се третира са видно мањом обавезношћу и често препушта самоорганизовању наставника. Са друге стране, познато је да знатан део наставника страног језика приватно даје часове, што је последица њиховог скромног финансијског положаја, али и посебне „курентности језичке робе“ у актуелном времену. У оваквој констелацији службених и приватних обавеза, по правилу се део радних напора и радног времена „прелива“ из службеног у приватни фонд. Тако се у пракси обавезност присуства наставника на радном месту прећутно своди на време ефективне наставе (један до три наставна часа), а остатак радног времена препушта његовом слободном избору, односно најчешће користи за ранији одлазак са посла и решавање приватних обавеза ван радног места. Тек такво практично, а не нормативно осмочасовно

радно време, као и пензионо и социјално осигурање, задржавају део наставника у сталном радном односу при државним институцијама, наспрам изазова „слободнијих аранжмана“. Али, како се овакав модел нелегитимног приватизовања (радног времена) одражава на квалитет и трошкове наставе у самој институцији у којој је наставник у радном односу?

Пракса вредносно и тржишно оријентисаних школа страних језика

У сада бројним приватним и другим школама страних језика у друштву је уочљива прилагођеност знатног броја раније крутих организационих структура новим тржишним условима, као и условима изузетно нарасле тражње за језичким знањима. Ранији „раднички универзитети“ у том погледу исказују изразиту способност профитабилног пословања у „продаји језичког знања“. Осим сопственог организовања разноврсних курсева, многе школе страних језика се баве посредовањем при ангажовању наставника са тржишта за потребе разних „типично државних“ институција.

У приватним, као и другим веома угледним цивилним школама страних језика у земљи и иностранству, нормираност броја часова по наставнику страног језика је готово непозната категорија. Другим речима, наставник сам настоји да има онолико часова колико може успешно да изведе. Успешност оцењују - корисници курсева, односно стручњаци независног тима за тестирање! Такође, управе високоорганизованих школа страних језика настоје да, осим неопходног наставничког језгра, наставнике ангажују искључиво за време часова ефективне наставе („хонорарно“), без сталног радног односа. Време за припрему наставника за час као и за његово усавршавање у надлежности је и из фонда приватног времена самог наставника. Институцију интересује само (објективно сагледани) резултат.

Мерило знања страног језика у цивилном школству

Знање страног језика се у основној и средњим школама мери оценама од „један“ до „пет“, а на факултетима од „петице“ до „десетке“, што је традиционалан начин мерења знања и за остале предмете. Ученик – студент добија оцену у складу са степеном савладаности градива по одговарајућем наставном плану и програму. Према томе, ако ученик после „петице“ из Енглеског језика у основној школи, добије „четворку“ у средњој школи, то може да значи да је напредовао у савлађивању предмета, упркос номинално нижој оцени. Наизглед је, због логичне различитости НПП-а јасан и оправдан разлог овог „не-склада“ у систему оцењивања. Међутим, није тако. Ради се о неједин-

ствености и нестандартности мерила знања када је у питању страни - енглески језик. То значи да сама чињеница да ученик нпр. „има четворку из енглеског језика у трећој години средње школе“, не пружа много података о његовом стварном знању. Да би се оно са сигурношћу одредило потребно је да се познаје наставни програм предмета енглески језик за одређену годину школовања дате средње школе. Пожељно је, такође, да се познаје евентуално прописани критеријум оцењивања, чак и захтевност појединог наставника. Дакле, потребно је много података да би се разумело шта, у ствари, значи наведена „четворка“ из енглеског језика. Да ли је она „јача или слабија“ од „четворке“ или, чак „тројке“ из неке друге средње школе, рецимо из другог града? Исти је проблем при организацији курсева страних језика. Тада исте оцене дате нпр. полазницима групе „почетника“ и „непочетника“ значе сасвим различито! Отуда се закључује да је систем мерења знања (страног језика), у ствари нејединствен! Или, не постоји стандардно мерило познавања страних језика у школском систему!

Наведени недостаци не постоје код стандардних мерила. Примери стандардних мерила када је у питању знање страног језика, за које се већином употребљава израз „вештина“ (а не наука), системи су тестирања ИЛТС, као и СТАНАГ 6001.

Изучавање енглеског језика у Војсци

Системске и организационе поставке

Циљ учења страних, према томе и енглеског језика у Војсци је да се њеним припадницима омогући стицање знања из овог језика неопходних за вршење одређених дужности и обављање задатака проистеклих из међународне војне сарадње, као и за обнављање, одржавање и продубљивање стечених знања. Задаци учења енглеског језика у Војсци везани су за оспособљавање њених припадника за:

– коришћење стране војностручне литературе и вођење најосновније конверзације;

– усмено и писмено споразумевање на енглеском језику по општим темама, активно праћење војностручне наставе на енглеском језику, обављање наставничких и инструкторских дужности на енглеском језику, разумевање материјала објављених на том језику у средствима јавног информисања;

– одржавање и продубљивање (кондицирање) стечених знања.

Учење енглеског језика у Војсци предвиђено је: у војним школама, на курсевима страних језика у гарнизонима ВСЦГ и на Катедри страних језика Војне академије.³

---

³ Овако су циљ и задаци наведени у основном системском документу из ове области – “Правилнику о учењу страних језика у ЈНА” из 1983. године. Припремљен је али

У складу са наведеним системским поставкама организовано је учење енглеског језика на готово свим нивоима редовног школовања у Војсци, као и кроз друге облике његовог изучавања.

У Општој **средњој војној школи** и **Војној гимназији** енглески језик се учи по постојећем наставном плану и програму сличном одговарајућим документима у цивилним средњим школама, а код неких родова и специјалности уз знатно повећање броја часова. Ученици Војне гимназије изучавају два страна језика. На **основним студијама ВА** фонд часова за учење енглеског, као и других страних језика⁴ одређен је Наставним планом и програмом и износи око 120 наставних часова, са мањим разликама, што зависи од вида, рода или специјалности којима студенти припадају. Уочљива је сличност са бројем часова на другим факултетима, као и на Филолошком, када је у питању „други“ језик.

На **Командноштабном усавршавању** страни језици се изучавају у фонду од 120 часова (за две године). Наставним планом и програмом Генералштабног усавршавања није предвиђено изучавање страних језика, као ни на Последипломским студијама ратне вештине⁵.

С обзиром на знатно повећане потребе за енглеским језиком у садашњем периоду, предузете су мере на „интензивирању“ његовог изучавања на основним студијама ВА. Тако је на основу привремених НПП-а организована **додатна настава у фонду од 200 наставних часова** са могућношћу укључивања свих студената - оних који су енглески учили и током претходног школовања, као и оних који почињу са његовим изучавањем. За реализацију додатне наставе углавном је **ангажовано наставно особље са цивилних факултета и школа страних језика**.

Редовни курсеви енглеског језика на Катедри страних језика ВА такође су претрпели промене у складу са одлуком о интензивирању изучавања ЕЈ. Редовни курсеви страних језика, међу којима су бројно изразито преовлађујући курсеви енглеског⁶, подразумевају одвајање полазника од радног места и пребивалишта, односно његову присут-

---

још неусвојен Предлог (новог) правилника у којем је поставка система сасвим слична! У овако одређеном циљу и задацима била би недовољно наглашена потреба изучавања енглеског језика ради учешћа у међународним мировним мисијама и операцијама. С обзиром на то да текст правилника није дефинитиван, потребно је уградити и одредбу у поменутом смислу.

⁴ Преко 60% студената ВА изучава као обавезни страни језик *енглески*, до 30% *руски*, а остатак од по неколико процената деле *немачки* и *француски* језик. Ова „структура“ је наслеђена из средњих школа одакле су студенти дошли на ВА. Зато им се пружа могућност да кроз додатну наставу на Академији, поред обавезног страног језика (који су учили у средњој школи) факултативно изучавају и други страни језик. Највећи део студената ову могућност користи за учење енглеског језика. Део студената факултативно изучава *грчки* језик.

⁵ Познавање страних језика је, иначе, један од услова уписа на овим нивоима школовања.

⁶ На поменутих курсевима изучавају се још: *руски*, *француски*, *немачки*, *италијански*, *румунски*, *мађарски*, *бугарски*, *грчки*, *албански*, ...

ност на редовној настави која се спроводи у току радног времена на Катедри страних језика Војне академије. Из ових и других разлога редовни курсеви језика сматрају се **веома скупим**. Зато се укидају ранији временски „развучени“ 10,5-месечни редовни курсеви са око 1000 часова редовне наставе, практично распланираних кроз четворочасовно дневно оптерећење. Уместо њих уводе се „интензивни“ петомесечни курсеви са 600 сати редовне, од тога 500 практичне наставе. (Истини за вољу, у садашњем, „прелазном“ периоду на Катедри се још увек реализују обе врсте курсева). Друга промена односи се на вишеструко увећан број полазника ових курсева, због чега су такође делом **ангажовани наставници – спољни сарадници**.

Значајна мера „интензивирања...“ огледа се у активирању **гарнизоних курсева енглеског језика**. На више десетина ових курсева спроводи се настава са неколико стотина припадника Војске по гарнизонима у унутрашњости. Замишљено је да гарнизони курсеви енглеског са 240 наставних часова годишње, представљају широку базу стицања знања кандидата који би уз одговарајући избор продужили усавршавање на редовним курсевима на Катедри страних језика ВА. **Извођачи наставе су тежишно ангажовани такође из институција ван Војске**. Углавном се за наставнике и троше финансијска средства када су у питању гарнизони курсеви, с обзиром на то да се они спровode у ванрадном времену и уз постојеће материјално обезбеђење. Део литературе и језичке опреме обезбеђује се из средстава одговарајућег пројекта британске владе, преко Катедре страних језика ВА, која је истовремено задужена за стручни надзор и помоћ.

Актом о интензивирању изучавања енглеског језика предвиђено је организовање **наменских курсева ЕЈ**, какав је био спроведени Курс за припаднике мировних мисија, са више од стотину полазника.

Ангажовање наставника

Ангажовање наставника енглеског језика ради његовог изучавања у Војсци врши се на више начина.

1) Тежишно је настојање да се наставници приме у стални радни однос! (То је у потпуној супротности са настојањима тржишно и вредносно оријентисаних (приватних) школа страних језика код нас, као и у иностранству). Међутим, оваквој тенденцији супротстављају се законска ограничења у погледу просечне оцене са основних студија кандидата за наставнике (најмање 8,00), као и захтев у погледу објављивања стручних и научних радова као услова за избор у одговарајућа наставничка звања („предавач“ и „виши предавач“). „Довијањем“ у смислу „делисходног тумачења прописа“ успева се при упошљавању наставника у таквом броју да им се испоштује прописано оптерећење ефективним часовима наставе (највише 15 недељно, тј. у просеку три дневно).

2) Део наставника, уместо недостајућих, ангажује се по уговору о делу. Због проблема са исплатама хонорара веома је отежано ангажовање ове категорије наставника. То је и разлог толерантнијег става по питању њихових „референци“, пре свега просека (чак завршетка) основних студија, док се питање наставничког звања узима крајње флексибилно. С обзиром на „рад по учинку“ – и ангажовање само за време држања часова, код ове категорије наставника се не поставља питање „норме“, тј. изражено је његово настојање да им се повери што већи број часова.

3) На сличан начин ангажују се наставници енглеског језика са факултета по основу закључених оквирних уговора. Међутим, веома је битна разлика у цени часова!⁷

4) Веома је карактеристичан (и поучан!) начин ангажовања наставника за потребе Војске (Војна академија и Гарнизони курсеви) преко одговарајућих „посредничких“ институција, односно цивилних школа страних језика. У ситуацији „оскудице“ наставника енглеског језика, ове школе (међу њима и бивши „раднички универзитети“) ипак се не одлучују на примање наставника у стални радни однос. Уместо тога, наставници се ангажују за своје и, уз провизију, за потребе других државних институција (ВСЦГ) само за време часова ефективне наставе. Квалитет кадра је сличан наставницима ангажованим по уговору о делу, а цена часова је слична као у случају ангажовања наставника са факултета.

Недостатак (јединственог) система вредновања знања енглеског језика у Војсци

Разматрањем система вредновања (мерања, тестирања) знања енглеског језика у иностраним армијама (т. 1.3) и у цивилном школству СРЈ (т. 2.3), установљена је његова неопходност као услова економичне организације наставе, односно укупног система учења страних језика.

Под вредновањем знања енглеског језика подразумева се начин мерења и изражавања степена његовог познавања. Због тога је вредновање знања у тесној вези са системом тестирања, а он са веома сложеном делатношћу континуиране израде квалитетних тестова. Скуп ових међусобно зависних елемената називамо **системом вредновања знања енглеског језика**. Придев „јединствени“ означава применљивост овог система на све облике и нивое изучавања енглеског језика у ширем организационом систему и, углавном, испољава се кроз јединствену скалу изражавања степена знања.

⁷ На пример, за школску 2003/04. годину часови на гарнизоним курсевима (240) које су одржали наставници по уговору о делу плаћени су **56.200,00** динара, а исти број часова које су држали наставници ангажован по оквирном уговору са факултетом **134.384,00** динара, тј. око два и по пута скупље.

Све што је речено о мерилу знања енглеског језика у цивилном школству СЦГ (т. 2.3), односи се и на његов део у Војсци. Ипак, недостатак јединственог мерила знања у Војсци производи значајније последице него у цивилном школству због интензитета актуелних захтева за међународном (војном) сарађњом.

Последице недостатка јединственог мерила знања у садашњем систему изучавања енглеског језика (у Војсци) су бројне:

– нејединственост и нестандардност критеријума оцењивања: на пример, истим оценама (од пет до 10) означава се знање страних језика током редовног школовања од 120 наставних часова на основним студијама Војне академије и на редовном 10,5 месечном курсу са око 10 пута већим фондом изучавања;

– двострука субјективност критеријума оцењивања: прво, висок степен његове општости и неупотреба стандардизованих тестова знања остављају превише простора за субјективан утисак испитивача; друго, елементи субјективности су системски уграђени у мерење знања, према томе и у сам систем учења енглеског језика с обзиром на то да исто лице - наставник, изводи наставу и вреднује њену (и сопствену) успешност кроз оцењивање студената-слушалаца;

– неизражавање тежишта при оцењивању, према томе ни учењу на „живом“ језику (слушање и говор), који је битнији за споразумевање у вишенационалним војним саставима, већ приближно подједнако вредновање са осталим језичким вештинама (писање, читање);

– претежно посредно мерење нивоа знања језика, преко граматике и вокабулара (усмених и писмених одговора и других једноставних начина „праћења“ и испитивања), уместо непосредног стицања увида у савладаност „живог“ језика кроз приближно реалне ситуације;

– неадекватна евиденција познаваоца енглеског језика у Војсци⁸;

– неусклађеност и неупоредивост мерила знања са међународним стандардима;

– важност оцене познавања страних језика по завршеном курсу или провери знања на Катедри страних језика/ВА је **шест месеци** (наведено је да у случају СТАНАГ-а тај период износи две године).

Укратко, за вредновање знања у садашњој организацији учења и оцењивања савладаности енглеског језика карактеристични су: различитост, а не јединственост, посредан, а не непосредан начин мерења знања, субјективан, а не објективан критеријум. Једном речју, **вредновање знања енглеског језика у Војсци је: 1. нејединствено, 2. посредно и 3. релативно субјективно, тј. није системски уређено.**

⁸ Постојећа евиденција приближно исто приказује лица која су енглески језик учила у периоду до око 30 година уназад, као и она која су управо окончала курсеве усавршавања на ВА или иностранству. Наведена евиденција приказује сва лица која су „икада“ учила, а не она која знају одређени језик.

Наведене и друге последице неуређености основног подсистема учења енглеског језика стичу се у облику заједничког неповољног утицаја на целокупан систем изучавања тог језика (у Војсци): задржавање екстензивности, односно афирмација квантитета (гледано кроз број лица која уче енглески језик), уместо квалитета, тј ефикасности – кроз интензивирање учења и економичности – кроз знатно снижавање трошкова.

Супротно томе, у ситуацији подвргнутости стандардном – објективном и чврстом мерилу знања страног језика, ствара се висока заинтересованост и сагласност циљева ученика/студента/слушаоца, са једне, и њиховог наставника са друге стране, у погледу најефикаснијих метода савлађивања страног језика. Објективним критеријумом „устоставља“ се професионалан однос и висока мотивисаност у настави страног језика, што подиже њену ефикасност, односно представља важан начин њеног појефтињења. Тако се објективно мерило знања показује као основни чинилац и механизам природне успоставе најпродуктивнијих односа субјеката наставе и њене економски рационалне организације.

Резултати и искуства из периода 2002 – 2004. година

Са становишта изучавања енглеског језика у Војсци и њеној кључној институцији – Војној академији период од 2002. до 2004. био је био вишеструко значајан. Тада је започета је и делом спроведена реорганизација система изучавања енглеског језика, што је првенствено подразумевало мере „примене савремених, међународно прихваћених стандарда у учењу страних језика“, израду Предлога новог правилника за изучавање страних језика, привремене измене у наставним програмима основних студија Војне академије, као и друге мере „интензивирања изучавања енглеског језика у ВСЦГ“. Предвиђена је и израда пројекта у сврху дугорочнијег одређења модела учења енглеског језика у Војсци и оформљен тим за извршење тог задатка.⁹ Прописан је критеријум избора лица која се упућују на изучавање страних језика у Војну академију и на гарнизоне курсеве. Организовани су и спроводе се гарнизони и други („интерни“) курсеви за одређен број припадника МО и ГШ ВСЦГ, као и додатна настава за студенте Војне академије. Обезбеђена је додатна литература, спроведене су одређене измене у организацијско-формацијској структури Катедре страних језика ВА – као основног носиоца система изучавања страних језика у Војсци и друго.

Практично интегрисање у „Пројекат изучавања енглеског језика у сврху очувања мира“ резултирало је изградњом веома модерног ка-

⁹ Чињеница да је “Пројекат...” окончан у децембру 2005. године, годину и по дана од почетка реорганизације система, говори да је за постизање наведених резултата било довољно доношење акта о интензивирању учења енглеског језика.

бинета на Војној академији средствима Велике Британије, као и снабдевношћу изворном и актуелном језичком литературом и осталом опремом за успешније овладавање енглеским језиком. Из средстава овог пројекта је такође финансирано је и усавршавање наставника енглеског језика ВА на многобројним курсевима у Земљи и иностранству. Неколико стотина припадника Војске је у овом периоду завршило редовне курсеве енглеског језика на ВА и у иностранству (претежно у В. Британији). Такође, више стотина налази се на текућим гарнизоним и другим курсевима енглеског језика.

Могло би се закључити да су мере интензивирања изучавања енглеског језика у Војсци дале значајне резултате у погледу повећања броја њених припадника који су у наведеном периоду изучавали енглески језик. Уочљиве су намере успоставе јединственог и свеобухватног система изучавања енглеског са Катедром страних језика ВА као центром и разгранатим облицима и нивоима учења везаним за њу. Такође, присутни су одређени резултати успостављања и развоја сарадње са Пројектом британске владе ради учења енглеског језика у Војсци по међународним стандардима.

Као својеврсно признање постигнутих резултата у изучавању енглеског језика, у јулу 2004. године је на Војној академији спроведена интернационална двонедељна „летња школа“ за наставнике овог језика из земаља чланица помињаног Пројекта британске владе. Школу је похађало тридесетак лица, од чега је више од половине било из иностранства.

Могућности даљег унапређења постоје на пољу организације и спровођења додатне наставе из енглеског језика на основним студијама ВА. Она је организована на добровољном принципу, с обзиром на то да није предвиђена важећим НПП-ом. Из тих, а пре свега из разлога изразите оптерећености студената ВА наставним и другим обавезама, присуство на додатној настави из енглеског језика је малобројно. Овај проблем биће решен системски, тј. уграђивањем додатне у редовну наставу у оквиру предстојеће измене НПП-а ВА.

Како је већ наведено, у оквиру школовања на ВА студенти и ће изучавати енглески језик кроз још 320 часова, чиме се укупни фонд приближава бројци од око 1000 наставних часова!! То је практично фонд за стицање нивоа СТАНАГ-III, довољног за рад у вишенационалним командама! Међутим, да ли је, заиста, знање свршених студената ВА на том нивоу? Поставља се и питање (економске) рационалности система изучавања енглеског језика (пре свега у цивилном делу школства).

Друга могућност економичнијег приступа пружа се на плану осмишљенијег избора кандидата за све врсте курсева енглеског језика, првенствено са становишта дужности које ће они обављати, али и у погледу других својстава. Наредне могућности економисања пружа-

ју се у погледу коришћења за сада знатне и бесплатне стране помоћи у литератури, језичкој опреми, обуци наставника, искуствима, чак и обезбеђењу наставника енглеског језика.¹⁰

Постоји још читав низ могућих мера економске рационализације стања изучавања енглеског језика у Војсци, које ће бити предложене у закључном делу рада. Али, „услов без којег се не може“ у економској и свакој другој рационализацији учења енглеског језика јесте успостављање јединственог система вредновања знања!

Елементи основне економске анализе

Прецизнија анализа економичности система изучавања енглеског језика у Војсци, као полазиште његове (економске) оптимизације, морала би да се заснива на економетријским показатељима. Њих није тешко извести с обзиром на доступност података о цени часова језичке наставе, броја и времена ангажованих наставника, трошкова тестирања, литературе, броја курсираних припадника Војске, трошкова њиховог одсуства из јединице, смештаја и исхране, осталих припадности... Међутим, оптимизација система се у садашњем његовом стању и тренутку може узети једино као „следећи задатак“! Садашњи и најважнији („ближи“) задатак представља постављање система на рационалн(и)је економске основе, тј. одстрањивање из њега досадашњих очигледно неекономских и, у садашњем времену недовољно рационалних решења. Први корак у економској рационализацији система је дакле на плану његовог „домаћински“¹¹ брижљивог организовања. Полазећи од тога није тешко одредити ни области економске рационализације. Могуће их је установити одговорима на следећа питања:

1. На који начин се сагледава економска и укупна рационалност система изучавања енглеског језика у Војсци?

2. Који организациони облик учења енглеског језика (курсеви, редовно школовање, самосталан рад, комбинација наведених...) даје најквалитетнија знања, а који изазива најмање трошкове? Који је „најпродуктивнији“ по питању „производње“ знања енглеског језика? Који се сматра најекономичнијим? Који је најскупљи?

¹⁰ Одређене системске препреке знатно отежавају прихватање значајније помоћи. На пример, иако је саветник за изучавање енглеског језика на ВА, господин Сутхерланд, обезбедио потребна средства, више од годину дана је одлагано запослење два наставника у Кабинету енглеског језика ВА. На крају су наставници примљени по конкурс, дакле уз финансирање из буџета, јер механизам прихватања иностраних средстава у ту сврху није пронађен.

¹¹ Назив *економија* и води порекло од грчке сложенице *οικονομια*, настале од израза *οικος* (кућа, газдинство) и *νομος* (правило, ред, закон), „Економска енциклопедија“, Савремена администрација, Београд, 1984, стр. 375.

3. На основу којих се временских и других вредносних показатеља води евиденција кадра са знањем енглеског језика стеченим у земљи и иностранству?

4. Какво је рационално објашњење чињенице да највећи број свршених студената ВА и поред око 1000 часова наставе из енглеског, поседује релативно скромна знања из тог језика?

5. Које мере се предузимају и са каквим учинком када се ради о унапређењу изучавања енглеског језика после анализа годишњих планова рада, односно наставе страних (енглеског) језика на ВА?

6. Да ли се сагледава степен искоришћености знања страних језика стечених у иностранству и земљи?

7. Колики проценат припадника Војске као свршених полазника курсева енглеског језика у земљи и иностранству у периоду од две године по завршеном курсу: употреби стечено знање енглеског језика у службене сврхе; буде распоређен или задржан на радним местима где не користи страни језик; убрзо оде у пензију?

8. Каква је (економска) оправданост 150%-тне разлике у плаћању наставника енглеског језика истих звања и квалификација?

9. Која је сврха настојања за сталним запослењем и осмочасовним радним временом наставника енглеског језика које је у супротности са обрнутом тенденцијом у вредносно-тржишним и иностраним школама страних језика, као и потребом смањивања броја цивилних лица на служби у ВСЦГ?

10. Каква је сврха истрајавања у формално-академским захтевима према профилу наставничког кадра – у погледу просека на основним студијама, академског и наставничког звања?

11. Која су позитивна искуства прихваћена по питању организације учења енглеског језика од других језичких институција у земљи и од сличних у иностранству.

12. Како су оцењени економски, финансијски и други учинци предузетих мера интензивирања учења енглеског језика у Војсци¹²?

Закључак и предлози

Изучавање енглеског језика у Војсци без обзира на то да ли је у редовним околностима или „интензивно“, треба да се спроводи у складу са дугорочним потребама МО и Војске, дефинисаним стандардима квалитета и основним економским принципом: максимизација резултата уз минимална улагања¹³. Уважавање овог „вечног“ начела

¹² По неким прорачунима (рађеним уз Пројекат за изучавање енглеског језика у Војсци) само директне мере интензивирања учења енглеског у Војсци достижу цену од око 10 милиона динара годишње, односно око 70 милиона укупно (до 2010. године). Овде није неурачуната знатна материјална помоћ из иностранства, претежно кроз Пројекат британске владе.

¹³ Што значи: постизање задатог циља најмањим улагањима или датим улагањима постићи максималан циљ.

је посебно битно у условима актуелног бројчаног смањења Војске и озбиљних проблема њеног финансирања.

Међу најважнијим елементима, а свакако први у редоследу усностава система изучавања енглеског језика, јесте утврђивање (под)система вредновања знања. Сматра се да је за Војску у том погледу најпогоднији систем тестирања СТАНАГ 6001, чије практично прихватање повлачи неопходност формирања тима за тестирање

Учење страних језика у оружаним снагама развијених земаља одвија се искључиво на курсевима, чему се прилагођавају и земље одмакле у транзиционом периоду. Курсеви се сматрају рационалнијим – знатно јефтинијим обликом стицања знања енглеског језика који омогућује селективан приступ уместо фронталног и скупог учења на основним студијама војних академија. (Тежиште учења енглеског језика на основним студијама војних академија земаља „средњег транзиционог периода“ последица је претходне недовољне заступљености овог језика у цивилном школству). С обзиром на непрекидну традицију учења енглеског језика у цивилном школству земље, тежиште његовог изучавања у Војсци СЦГ могуће је померити, а у блиском периоду потпуно ослонити, на курсеве и самосталан рад („стимулативни самообразовни рад“).

Пројекат британске владе за изучавање енглеског језика који се од 2002. године примењује и у Војсци, осим финансијске помоћи пружа и могућност коришћења информација и искустава из учења енглеског језика у војскама других земаља, као и обуке наставничког кадра по савременим методама изучавања страних језика.

Фиксно осмочасовно радно време и тежишно стална запосленост, са једне стране и нормираност броја часова ефективне наставе, са друге стране, када је у питању ангажовање наставника страних језика у Војсци, представљало би застарелу праксу ригидно организоване, економски нерационалне наставе енглеског и других страних језика. Економски и организационо много су успешнији приказани инострани и модели тржишне организације језичке наставе у земљи.

Из наведеног намећу се следећи предлози:

1) Утврдити потребе (на основу понуђене SLP-табеле), у погледу броја припадника Војске по категоријама и формацијским – радним местима и посебно нивоа знања енглеског језика којим треба да владају.

2) Усвојити СТАНАГ за званични систем тестирања и мерило познавања страног (енглеског) језика и формирати одговарајући тим за тестирање.

3) У пројектовању новог система изучавања (енглеског) језика у Војсци заступити, као веома важно, економско начело постизања одређених резултата (на пример, одређени број познаваоца енглеског

језика уз најниже трошкове, односно, расположивим средствима постићи максималан резултат).

4) Јасно разграничити и дефинисати надлежност одговорног (тактичког) носиоца за послове учења (енглеског) језика у Војсци.

5) Из Катедре страних језика ВА издвојити „центар“ као носиоца стручних и извршних послова учења и провере знања страних, тежишно енглеског језика. „Центар“ треба директно потчинити тактичком носиоцу за учење (енглеског) језика. Мањи део садашње Катедре алтернативно се може задржати под тим називом за извођење наставе на основним студијама ВА.

6) Системски преуредити статус и ангажовање наставника енглеског језика по узору на вредносно оријентисане организације језичке наставе, односно у правцу знатно економичнијег искоришћења радног времена.

7) Рок важности уверења и потврде Катедре страних језика ВА о завршеном курсу или извршеној провери знања енглеског језика продужити са шест месеци на две године.

8) Ажурирати евиденцију познавања енглеског језика међу припадницима Војске на основу расположивих: уверења и потврда Катедре страних језика ВА о завршеном курсу или извршеној провери знања у периоду до две године уназад; одговарајућих међународно признатих сертификата.

Правилником за изучавања страних језика у Војсци, као основним системским документом из ове области, треба предвидети (9–12):

9) Тежиште у систему изучавања енглеског језика на курсевима.

10) Четворогодишње учење енглеског језика на основним студијама ВА, тежишно у завршним годинама, у фонду који је неопходан за стицање просечно **Станаг – 2** нивоа¹⁴. Четворогодишње учење енглеског језика на ВА предвидети до одређеног рока (2010. година), до када ће се увећати укупни фонд знања, односно обезбедити познавање тог језика код свих новопроизведених официра.

11) Мотиве за самосталним радом кандидата на савлађивању енглеског језика.

12) Потребу изучавања енглеског језика ради учешћа припадника Војске у мировним мисијама и операцијама.

13) На основу детаљно сагледаних потреба планирати курсеве различите по трајању, тематици, почетном степену знања енглеског језика, степену достизања тог знања и др.

14) Спроводити квалитетан, вишекритеријумски избор кандидата за најцелисходније курсеве, посебно са становишта перспективног професионалног развоја кандидата.

¹⁴ Са 150 до 200 наставних часова студенти који пре Академије нису кроз редовно школовање учили енглески, достигли би СТАНАГ-1, делом уз самосталан рад, ниво 2, док би они који су га изучавали у претходном школовању могли да достигну најмање ниво 2, већином 3).

15) Обновљати и продубљивати (кондицирати) знање језика по угледу на међународне курсеве „освежавања језика“ на кратким (дво-недељним) курсевима за које програм треба израђивати сходно предстојећим службеним потребама кандидата. Усавршавање и кондиционање знања енглеског језика такође треба чвршће везати за самосталан рад кандидата уз омогућен приступ СТАНАГ-тестирању.

16) У (ре)организацији система изучавања енглеског језика у Војсци користити повољности успостављене сарадње са „Пројектом британске владе за изучавање енглеског језика ради очувања мира“, преко чијих се сталних представника на Војној академији нуди и знатна материјално-финансијска и друга помоћ.

Спровођење наведених мера довело би до реорганизовања садашњег „система“ изучавања енглеског језика у Војсци у правцу модерног – еластичног, ефикасног и, надасве, економичнијег организационог модела. Наравно, тим мерама би се битно унапредило изучавање и осталих страних језика у Војсци. Једном речју, целокупан систем изучавања страних језика у Војсци успоставио би основну карактеристику своје организованости – „системност“.